

ՀԱՅԵՐԻ ԵՎ ՀՈՒՅՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ուսումնասիրողների մի մասի կարծիքով օսմանահայատակ քրիստոնյաների կարգավիճակը և անցած ուղին, մասնավորապես Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում նրանց հետ տեղի ունեցածը՝ զանգվածային ցեղասպանական գործողությունները, զգալիորեն տարբերվել են միմյանցից: Նման տեսակետը համեմատական վերլուծության բացակայության հետևանք է:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին հայերը, հույներն ու ասորիները կազմել են Օսմանյան կայսրության քրիստոնյա բնակչության հիմնական մասը: Նրանք դարեր շարունակ գտնվել են նույն իրավական կարգավիճակում և նույն տնտեսական ու սոցիալական պայմաններում:

Հույների զանգվածային տեղահանությունների և կոտորածների քաղաքականությունը ճիշտ հասկանալու համար անհրաժեշտ է դիտարկել այն հարցը, թե այն ինչ գաղափարական նախապատրաստություն է ունեցել և ինչ տեղ է գրավել երիտթուրքերի ծրագրերի մեջ: Հայտնի է, որ Հայոց ցեղասպանության նախապատրաստման ծրագիրն ընդունվել է «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության երրորդ (1910 թ.) և չորրորդ (1911 թ.) համագումարներում: Դրանցում ընդունված որոշումները, սակայն, և՛ ուղ-

ղակի և՛ անուղղակի վերաբերվում են նաև հույներին ու ասորիներին: Վերոհիշյալ համագումարներում երիտթուրքերը խնդիր են դրել՝ պատերազմ սկսվելու դեպքում օգտագործել պատեհ առիթը կայսրության **անհարազատ փարրը** ոչնչացնելու համար: Անկասկած, ազգայնամոլ այդ ծրագրում կայսրության բոլոր «**անհավատները**» դիտվել են որպես անհարազատ տարրեր և ենթակա են եղել բռնի օսմանացման (թուրքացման) կամ բնաջնջման:

Խնդիրն այն է, որ քրիստոնյաներին ցեղասպանելու հիմնահարցը չի դիտարկվել ավելի լայն՝ 1913 –1923 թթ. մեկ ընդհանուր ձևաչափով: Ինչպես հույները սկզբում՝ 1913-1914 թվականներին, այնպես էլ հայ խաղաղ բնակչությանը 1914 թ. վերջին և 1915 թ. սկզբներին, գերազանցապես ենթարկվել են տեղահանության, ապա միայն նոր՝ բնաջնջման: Թուրքական ազգայնամոլ քաղաքականության գլխավոր նպատակը մի դեպքում Արևելյան Թրակիան ու Փոքր Ասիայի արևմտյան ափերը, մյուս դեպքում՝ Արևմտյան Հայաստանն իրենց բնիկ բնակչությունից «մաքրելն էր»: Երկու դեպքում էլ իրականացվել է բռնի **հայրենագրկում՝ պափրոցիդ**, որը հստակ ցեղասպանական գործողություն է:

Այնուամենայնիվ, ուսումնասիրողների մի մասը փորձել է առանձնացնել որոշ տարբերություններ, որոնք կարելի է ընդունել նաև վերապահումներով.

1. Հունաստանի պետության առկայությունը և եվրոպական երկրների հարևանությունը երիտթուրքերին որոշ

չափով զսպել են Կոստանդնուպոլսում ու կայսրության եվրոպական մասերում հույների զանգվածային ու համատարած ջարդեր իրականացնելու հարցում, ինչը բացակայել է Արևմտյան Հայաստանի հայերի պարագայում: Կայսրության արևելյան նահանգներում թուրքերն ամեն կերպ արագացրել են հայերի, ինչու չէ՝ նաև Պոնտոսի հույների ջարդերը՝ վախենալով, որ արևելքից առաջացող ռուսական զորքերը կարող են կանխել կոտորածների իրենց հրեշավոր ծրագիրը:

2.Որպես տարբերություն է նկատվում մարդկային կորուստների թվաքանակը: Անկասկած, հայ ժողովրդի կորուստները գերազանցում են հույների կորուստները, սակայն դրանից հույն ժողովրդի ողբերգությունն ամենևին չի նվազում: Բացի այդ, ազգային-էթնիկ դրդապատճառով կատարված սպանության, այն է՝ ցեղասպանության երևույթի բնութագրման համար զոհերի կոնկրետ թվաքանակը չի փոխում հարցի էությունը:

3.Նշվող մյուս առանձնահատկությունը հայկական կոտորածներում քրդական տարրի օգտագործումն է: Հույներով խիտ բնակեցված շրջաններում քրդերի գրեթե բացակայությունը իշխանություններին հնարավորություն չի տվել ջարդերին զանգվածաբար մասնակից դարձնել մահմեդական բնակչությանը:

4.Կարևոր տարբերություններից մեկը համարում են ապրիլի 24-ին հայությանը «գլխատելու»՝ շուրջ 2500 հայ մտավորականների նկատմամբ միասնական հաշվեհար-

դարի փաստը: Սակայն դա ամենևին էլ չի նշանակում, թե նման բան չի եղել հույների հետ: Ավելին, դեռ մինչ այդ՝ 1915 թ. մարտի 8-ին մոտ 200 հույն գործիչներ Կոստանդնուպոլսում ձերբակալվել և արտաքսվել են Փոքր Ասիայի խորքերը: Մեկուկես ամիս հետո նույն ուղությամբ՝ դեպի Չանկրի, Չորում և Այաշ, իրականացվել է հայ գործիչների աքսորն ու կոտորածը: 1915 թ. հունիսի 15-ին Կոստանդնուպոլսի Սուլթան Բայազիդ իրապարակում անկախ Հայաստան ստեղծելու մեղադրանքով կախաղան են բարձրացվել հնչակյան 20 գործիչներ: Մոտավորապես, նույն Պոնտոսում, հունական պետություն ստեղծելու մեղադրանքով, 1921 թ. աշնանը մահապատժի են ենթարկվել տեղի հույն վերնախավի ներկայացուցիչներ: Այսպիսով, թուրքերի իրականացրած ցեղասպան քաղաքականությունն իր նպատակով, կիրառված մեխանիզմներով ու գործադրված միջոցներով գրեթե նույնական է:

Վերոհիշյալ «»տարբերություններն» իրականում խիստ պայմանական ու հարաբերական են, ավելին՝ հայերի և հույների նկատմամբ իրականացված ցեղասպան քաղաքականությունն ուղղակի նույնական է.

- նախապես մշակված ծրագրի առկայություն,
- ֆիզիկական բնաջնջման ու հայրենագրկման հստակ նպատակ,
- տնտեսական դրդապատճառ՝ քրիստոնյաներին դուրս մղելու և նրանց ունեզրկելու մտադրություն,
- բնաջնջման նույնական մեխանիզմների՝ աշխա-

- տանքային գումարտակների ստեղծում, բանակ զորակոչված հայ, հույն ու ասորի երիտասարդների զինաթափում և դավաճանության ու դասալքության կեղծ մեղադրանքներով՝ ոչնչացում,
- բռնի մահմեդականացում ու թուրքացում,
 - զանգվածային տեղահանություններ ու կոտորածներ,
 - մշակութային, կրթական և կրոնական հաստատությունների ոչնչացում և այլն, այսինքն՝ այն ամենը, ինչն առկա է Յեղասպանությունների դատապարտման ու կանխարգելման մասին Միավորված ազգերի կազմակերպության կողմից 1948 թ. դեկտեմբերի 9-ին ընդունված հայտնի բանաձևում:

ԱՇՈՏ Ա. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, ակադեմիկոս

ashamelk@yahoo.com

ID 0000-0002-2579-0286

ԳԵՎՈՐԳ Հ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ «Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտ»

հիմնադրամ, պ.գ.թ.

Vardanyan_gevorg@yahoo.com

ID 0000-0002-6033-9482

DOI:10.59523/1829-4596.2024.2(29)-190

**ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ
ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ
ΑΡΜΕΝΙΟΥΣ**

Αρμένιοι και Έλληνες, όντας από τους παλαιότερους λαούς, έβαλαν τις βάσεις για τις απαρχές του παγκόσμιου πολιτισμού. Η μεταξύ τους καλή συνεργασία και φιλία ανάγεται στα βάθη των χιλιετιών.

Αξιοσημείωτο είναι ότι με εξαίρεση τους Γεωργιανούς, οι οποίοι αποκαλούν τους Αρμένιους Σομέχι και την πατρίδα τους Σομχέτι, οι υπόλοιποι λαοί τους αποκαλούν Αρμέν και την πατρίδα τους Αρμενία (μείζων και ελάσσων Αρμενία), ονομασία που διαδόθηκε χάρη στους Έλληνες.

Σύμφωνα με τον μεγάλο Έλληνα ιστορικό Στράβωνα και τις πληροφορίες που μας δίνει για την Αργοναυτική εκστρατεία, ο προπάτορας των Αρμενίων, ο Άρμενος, ήταν Έλληνας στην καταγωγή από τη θεσσαλική περιοχή Άρμενον. Σύμφωνα με την άποψη ενός μέρους των μελετητών των Ινδοευρωπαϊών επίσης, εάν η κοιτίδα των ινδοευρωπαϊκών λαών ήταν το Αρμενικό Οροπέδιο, τότε και οι πρόγονοι των Ελλήνων κατέφθασαν από την Αρμενία.

Οι ελληνοαρμενικές σχέσεις ήκμασαν κατά την περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, φτάνοντας σε μεγάλη ωρίμανση κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα στην εποχή της

Μακεδονικής Δυναστείας, τα μέλη της οποίας είχαν αρμενική καταγωγή, κατά τα έτη 867-1057.

Δυστυχώς, αργότερα Έλληνες και Αρμένιοι είχαν την ίδια βαριά μοίρα. Με την εγκαθίδρυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ξεκίνησε και για τους δύο λαούς μια μακρά αιματηρή περίοδος τουρκικών κατακτήσεων:

- Το 1453 με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης κατέρρευσε όλη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία

- Το 1460 εισέβαλαν στον Μωριά

- Το 1461 στην Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας.

Μετά από μακροχρόνιους πολέμους εναντίον της Περσίας των Σαφαβιδών, το 1055 με τη συνθήκη της Αμάσιας και το 1639 με την συνθήκη του Κασρέ Συριν (σ.μ.: συνθήκη του Ζουχάμπ) η Δυτική Αρμενία πέρασε στους Τούρκους. Έτσι, λοιπόν στη γη των Ελλήνων, των Αρμενίων και άλλων λαών εδραιώθηκε η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τα χριστιανικά έθνη που βρέθηκαν υπό την διακυβέρνηση του γνωστού αιματηρού οθωμανικού ζυγού, έχασαν σταδιακά κατά την διάρκεια των αιώνων τα δικαιώματά τους, φτάνοντας εν τέλει στους μαζικούς αφανισμούς και την γενοκτονία.

Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να συγκρίνουμε την δύσκολη διαδρομή των λαών που έζησαν ως υπήκοοι των Τούρκων σημειώνοντας τις ομοιότητες και τις διάφορες. Αυτό θα μας δώσει επίσης την δυνατότητα να κατανοήσουμε την πραγματική εικόνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Κατά την προσέγγιση ορισμένων μελετητών, υπήρξε για ορισμένο διάστημα η εντύπωση ότι η κατάσταση των κοινοτήτων των χριστιανών υπηκόων της οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και όσα εκτυλίχτηκαν κατά τα χρόνια εκείνα με τους παραπάνω, παρουσιάζει αισθητές διαφορές κατά περίπτωση. Παρόλα αυτά, κατά την δική μας εκτίμηση αυτό είναι αποτέλεσμα του ότι κάθε επιστήμονας έχει προσεγγίσει το ζήτημα με γνώμονα τα θέματα που αφορούν την ιστορία ενός μόνο λαού και δεν είχε την ευκαιρία να διεξάγει συγκριτική έρευνα.

Έτσι, κατά την διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, οι Αρμένιοι, οι Έλληνες και οι Ασσύριοι αποτελούσαν τον κεντρικό κορμό των χριστιανών της αυτοκρατορίας. Για αιώνες οι λαοί αυτοί είχαν βρεθεί κάτω από το ίδιο νομικό καθεστώς και κάτω από τις ίδιες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Θεωρούνταν υπήκοοι (ραγιά) και αντιμετώπιστηκαν ως άπιστοι (γκιαβούρ). Ωστόσο, κατά την περίοδο της ηγεσίας των Νεοτούρκων το στίγμα τοποθετήθηκε πάνω στην εθνική τους ιδιότητα. Κατά τις αναφορές του πρέσβη των Η.Π.Α. στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, Χένρι Μοργκεντάου, ειδικά ο πρωτεργάτης των Νεοτούρκων Ταλιάτ, καθώς και η μεγαλύτερη μερίδα των πρωτοκλασάτων μελών της διοίκησής τους, χλεύαζαν όλες τις θρησκείες και θεωρούσαν ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει να χρησιμοποιηθεί το Ισλάμ στις τάξεις των Μωαμεθανών, για να ενδυναμώσει το μίσος τους για

τους Χριστιανούς.

Την αιτία της πολιτικής της μη ανοχής της τουρκικής ηγεσίας απέναντι σε Έλληνες και Αρμένιους αποτέλεσαν οι απελευθερωτικοί τους αγώνες. Για τους Έλληνες ο αγώνας για ανεξαρτησία άρχισε πιο νωρίς, καθώς οι αρχές της έννοιας του κράτους ήταν πιο «φρέσκιες». Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα το Ελληνικό Κράτος, κατόπιν η απελευθέρωση των βαλκανικών λαών και το 1878 η διεθνοποίηση του Αρμενικού Ζητήματος, αποτέλεσαν το εφελκυστικό για την έναρξη του αρμενικού απελευθερωτικού κινήματος.

Όπως στην περίπτωση των Ελλήνων, η απελευθέρωση και των υπολοίπων εδαφών μετά την απελευθέρωση του Μωριά, έτσι και για τους Αρμένιους, η ενοποίηση της Δυτικής και της Ανατολικής Αρμενίας αποτέλεσε τον κύριο σκοπό του αγώνα των δύο λαών. Στην τελευταία περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η παρουσία Αρμενίων και Ελλήνων άρχισε να θεωρείται επικίνδυνη για την ύπαρξη της αυτοκρατορίας. Διαμορφώθηκε «μακροχρόνια σύγκρουση» μεταξύ της αυτοκρατορίας και των χριστιανών υπηκόων της, κάτι, που, κατά την άποψη του διακεκριμένου γενοκτονολόγου, Βαάκν Ταντριάν, οδήγησε στην γενοκτονία.

Μετά την υιοθέτηση των Τανζιμάτων, το 1839, οι χριστιανοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας άρχισαν να καταλαμβάνουν κρατικές θέσεις. Η παρουσία τους, ωστόσο, σε κυβερνητικό επίπεδο παρέμενε αμελητέα (4.6%). Οι κυβερνητικές θέσεις ήταν, κατά κανόνα, μη προσεγγίσιμες για Έλληνες και Αρμένιους.

Σε οικονομικό επίπεδο, η κατάσταση των χριστιανών ήταν κάπως διαφορετική. Την κυρίως κινητήρια δύναμη της πεπαλαιωμένης οθωμανικής οικονομίας αποτελούσε ο ίδιος ο χριστιανικός πληθυσμός. Κατά το 1912 η απόδοση των επαγγελματιών στον τομέα της παραγωγής αποτελούσε το 48% για τους Έλληνες, το 29.7% για τους Αρμένιους, το 12% για τους Τούρκους. Το υπόλοιπο 9.8% ανήκε σε άλλους λαούς.

Παρά το γεγονός ότι στον τομέα της οικονομίας τα πρωτεία ανήκαν στους Χριστιανούς και τους Εβραίους, αυτοί δεν είχαν καμία εγγύηση ασφάλειας. Οι Μωαμεθανοί προτιμούσαν τις στρατιωτικές και κρατικές υπηρεσίες, αντιμετώπιζαν, όμως, με έχθρα τις οικονομικές επιτυχίες των Χριστιανών. Δεν είναι τυχαίο ότι αργότερα, κατά την διάρκεια των σφαγών και των εκτοπίσεων, αυτός ο παράγοντας χρησιμοποιήθηκε για την πρόκληση μίσους από πλευράς των Μωαμεθανών έναντι των Χριστιανών και στην υφαρπαγή των περιουσιών των τελευταίων. Οι Χριστιανοί της αυτοκρατορίας δεν υπηρετούσαν στον στρατό και αντ' αυτού πλήρωναν φόρο.

Το 1908 με τον ερχομό των Νεότουρκων στην εξουσία, διακηρύχθηκε συνταγματικά η ισότητα μεταξύ των λαών της αυτοκρατορίας. Παρά τούτα, η κατάσταση των Αρμενίων και των Ελλήνων που υπηρετούσαν στον τούρκικο στρατό ήταν βαριά. Στα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η στράτευση των Χριστιανών έγινε ένας από τους τρόπους εξολόθρευσής τους.

Κατά τον διακεκριμένο Έλληνα καθηγητή κ. Ιωάννη Χασιώτη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ήταν εξόφθαλμες οι ομοιότητες ανάμεσα σε Αρμένιους και Έλληνες, τόσο στον ειρηνικό, παραγωγικό τομέα όσο και στις εθνικές τους επιδιώξεις. Έτσι, οι Χριστιανοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν εξαιρετικά ευάλωτοι σε διαδικασία παράλληλου τελειωτικού αφανισμού.

Για τη σωστή κατανόηση της πολιτικής του μαζικού εκτοπισμού και των θηριωδιών εναντίον των Ελλήνων, είναι απαραίτητο να παρατηρήσουμε αυτό το θέμα μέσα από το τι είδους ιδεολογική προετοιμασία πέρασε και τι θέση κατείχε στο πρόγραμμα των Νεοτούρκων.

- Υπήρξε πρόγραμμα αφανισμού και εξολόθρευσης των Ελλήνων;
- Υπήρχε σαφής σκοπός και επιδίωξη;
- Η πολιτική αυτή είχε κρατικό χαρακτήρα;

Η βιβλιογραφία για την περίπτωση της Αρμενικής Γενοκτονίας είναι πλούσια για τον προμελετημένο χαρακτήρα της. Σκοπός, δηλαδή, των Νεοτούρκων ήταν η εξολόθρευση συγκεκριμένης ομάδας, αποδεικνύονταν την ύπαρξη συγκεκριμένου γενοκτονικού σχεδίου.

Εδώ τίθεται το ερώτημα πώς εξηγείται ο μαζικός αφανισμός Ελλήνων και Ασσυρίων και τι νομική υπόσταση μπορεί να δοθεί.

Ειδικοί επιστήμονες που ασχολήθηκαν με τον αφανισμό Ελλήνων και Ασσυρίων μετά από μακρά, διεξοδική έρευνα απέδειξαν ότι υπάρχει κι εκεί προσχεδιασμός. Έτσι, ο καθηγητής Χάνιμπαλ Τρέιβις

του διεθνούς Πανεπιστημίου της Φλόριντα τονίζει τα εξής:

«Εάν δεν υπήρχε κρατικός σχεδιασμός για την εξόντωση των Χριστιανών της αυτοκρατορίας, τότε πώς να εξηγήσουμε τα δεινά, τους βιασμούς, τις βίαιες εκτοπίσεις, τις αρπαγές περιουσιών των Αρμενίων, Ελλήνων και Ασσυρίων που έλαβαν χώρα σε τόσο μεγάλη έκταση;».

Είναι γνωστό ότι η προετοιμασία του προγράμματος του σχεδίου της Αρμενικής Γενοκτονίας υιοθετήθηκε στο 3^ο (1910) και στο 4^ο (1911) συνέδριο του κόμματος «Ένωση και Πρόοδος». Οι αποφάσεις, ωστόσο, αφορούν άμεσα και έμμεσα και στους Έλληνες. Στα συνέδρια οι Νεότουρκοι διαμόρφωσαν ένα κείμενο, σύμφωνα με το οποίο, στην περίπτωση που αρχίσει πόλεμος, θα εκμεταλλευτούν την ευκαιρία να εξολοθρεύσουν το ΜΗ ΠΡΟΣΦΙΛΕΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ.

Αναμφίβολα, στο εθνικιστικό αυτό σχέδιο, οι άπιστοι της αυτοκρατορίας θεωρούνταν ως μη προσφιλές στοιχείο και υπόκειντο στην βίαιη οσμανοποίηση (εκτουρκισμό). Το γεγονός αυτό είχε αντιληφθεί ο πρέσβης των Η.Π.Α. Χένρυ Μοργκεντάου, όταν υπηρετούσε στην Κωνσταντινούπολη. Ο ίδιος τονίζει ότι οι Αρμένιοι δεν ήταν οι μόνοι υπήκοοι της Τουρκίας που υπέστησαν μαρτύρια στην πολιτική, που στόχο της είχε να μετατρέψει την Τουρκία σε αποκλειστική χώρα των Τούρκων.

Οι προσεγγίσεις των μελετητών που βλέπουν ουσιώδεις διαφορές στη γενοκτονική πολιτική των Νεοτούρκων εναντίον διαφορετικών χριστιανικών

λαών της αυτοκρατορίας, στην πραγματικότητα βασίζονται σε δευτερεύοντα στοιχεία. Δεν είναι τυχαίο ότι για παράδειγμα τέτοιοι μελετητές δεν μπορούν να απαντήσουν ευθέως στην ερώτηση αν οι εκτοπισμοί των Ελλήνων κατά τα έτη 1913-1914, που προηγήθηκαν της Αρμενικής Γενοκτονίας, ήταν αποτέλεσμα της ΙΔΙΑΣ γενοκτονικής πολιτικής ή όχι.

Ο Αρμενοαμερικανός ιστορικός Ρουπέν Αταλιάν, σε άρθρο του σχετικά με τη σύγκριση των δύο τραγωδιών, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι διαφορετικές υποθέσεις, καθώς τους Έλληνες τους εκτοπίζουν, ενώ τους Αρμένιους τους αφανίζουν.

Ναι, τα γεγονότα των ετών 1913-1914 είναι περισσότερο βίαιες εκτοπίσεις και δεν διεξάγονται σε όλη την επικράτεια. Ο νεαρός ιστορικός Κεβόρκ Βαρτανιάν, ο οποίος δεν συμμερίζεται την άποψη του Αταλιάν, διαπίστωσε σωστά ότι δεν προσέγγισε το θέμα με περισσότερο χρονικό εύρος 1913-1923 ως ένα κοινό σχήμα. Σε ό,τι αφορά την εκτόπιση των Ελλήνων το 1913-1914 ως μεμονωμένο περιστατικό, πρέπει να αναφέρουμε ότι και τον ειρηνικό, αρμένικο λαό, ιδιαίτερα κατά την πρώτη φάση, τον εκτόπισαν μαζικά, αλλά σε «ασφαλείς περιοχές» στις ερήμους της Συρίας, όπου πολλοί Αρμένιοι κατέληξαν, εξαιτίας της πείνας και των ασθενειών. Με άλλα λόγια, ό,τι έγινε με τους Έλληνες στο διάστημα ακριβώς πριν τον μεγάλο πόλεμο, ένα χρόνο μετά επαναλήφθηκε σε βάρος των Αρμενίων.

Στο κέντρο της εθνικιστικής τουρκικής πολιτικής στην μια περίπτωση ήταν η εκκαθάριση της

Ανατολικής Θράκης και των δυτικών παραλίων της Μικράς Ασίας, στην άλλη περίπτωση η Δυτική Αρμενία και οι αυτόχθονες Αρμένιοι. Και στις δύο περιπτώσεις, υλοποιήθηκε βίαιη στέρση της πατρίδας, η οποία αποτελεί γενοκτονική πράξη.

Σε αυτό το σημείο παραθέτουμε την παρατήρηση τού ιστορικού κ. Ιωάννη Χασιώτη:

Είναι περίεργο που Έλληνες και Αρμένιοι ιστορικοί, τις εκτοπίσεις των Ελλήνων το 1913-1914 και την Γενοκτονία των Αρμενίων το 1915 την εξέλαβαν ως «διαφορετικά φαινόμενα».

Η σύνδεση των δύο φαινομένων φαίνεται καθαρά σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Αυτά που έγιναν σε βάρος των Ελλήνων και μάλιστα υπό την ύπαρξη ελληνικού κράτους, που δεν τιμώρησε τους υπεύθυνους και η εμπειρία που αποκόμισαν οι θήτες στο έγκλημα, οδήγησε τους Τούρκους σε πράξεις εναντίον των Αρμενίων με πολύ μεγαλύτερο εγκληματικό αυθορμητισμό και μαζικότητα.

Έχοντας υπόψη αυτήν ακριβώς την πραγματικότητα, ο πρέσβης Χένρυ Μοργκεντάου τόνιζε ότι

«γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι που οι Τούρκοι αποφάσισαν την ίδια μέθοδο να την εφαρμόσουν όχι μόνον στους Έλληνες, αλλά και εναντίον των Αρμενίων, των Συρίων, των Νεστοριανών και άλλων υπηκόων λαών».

Για την διάπραξη της γενοκτονίας οι αρχές χρησιμοποίησαν κακοποιά στοιχεία, «έμπειρους

ειδικούς». Επί παραδείγματι, ο οργανωτής του εκτοπισμού των Ελλήνων καϊμακάμης του Καρές, Δρ Reshit, με εντολή του Ταλιάτ μετέπειτα πραγματοποίησε τη σφαγή των Αρμενίων και των Ασσυρίων στο βιλαέτι του Ντιαρμπακίρ. Υπάρχουν και αλλά τέτοια παραδείγματα.

Εάν οι μαζικές διώξεις των Ελλήνων κατά τα έτη 1913-1914 εκλαμβάνονταν ως μαζικός εκτοπισμός, τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν μαζικές θηριωδίες. Η πραγματικότητα είναι ότι οι τουρκικές ηγεσίες έδρασαν με συγκεκριμένες μεθόδους που τις προσαρμοσαν, ανάλογα με την περίσταση, ανεξάρτητα απ' το ενάντια ποίου λάμβανε χώρα η διεργασία εξολόθρευσης.

Κατά τον Γιοχάνες Λέπσιους, τα στελέχη της κεντρικής επιτροπής του κόμματος "Ένωση και Πρόοδος» συχνά ανέφεραν δημόσια ότι

«οι ξένοι πρέπει να εξαφανιστούν από την Τουρκία, πρωτίστως οι Αρμένιοι, μετά οι Έλληνες, μετά οι Εβραίοι και στο τέλος οι Ευρωπαίοι».

Μπορούμε, επομένως, να ισχυριστούμε ότι

- το 1913-1914 στη Θράκη και την Μικρά Ασία
- το 1916-1922 στον Πόντο
- το 1922 στη Σμύρνη, για την περίπτωση των Ελλήνων και
- το 1915-1922 στην Δυτική και Ανατολική Αρμενία, καθώς και στην Κιλικία, για την περίπτωση των Αρμενίων αποτελούν κρίκους της ίδιας αλυσίδας.

Ορισμένες πηγές θυμίζουν ότι το 1915 μετά τις διώξεις των Αρμενίων θα ακολουθήσει ο ξεριζωμός των Ελλήνων. Αυτό φαίνεται πολύ ξεκάθαρα με το παράδειγμα των Ελλήνων του Πόντου. Σε υλικό που αφορά στην Αρμενική Γενοκτονία και δημοσιεύτηκε από τον Αράμ Αντονιάν, περιλαμβάνεται ένα έγγραφο της 25^{ης} Μαρτίου του 1915 που είχε σταλεί σε έναν από τους ηγέτες των Νεοτούρκων, τον Τζεμάλ, ότι μετά τους Αρμένιους θα ασχοληθούν με τον αφανισμό των άλλων υπηκόων, Ελλήνων, Σύριων και Αράβων.

Όπως βλέπουμε η γενοκτονική πολιτική που εφαρμόστηκε εναντίον Ελλήνων και Αρμενίων δεν έχει ουσιαστικές διαφορές.

Παρόλα αυτά, ορισμένοι μελετητές προσπάθησαν να απομονώσουν κάποιες διαφορές.

1. Η ύπαρξη του Ελληνικού Κράτους και η γειτνίαση με χώρες της Ευρώπης, αποτέλεσαν, ως ένα βαθμό τροχοπέδη για τη γενικευμένη σφαγή των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη και στις ευρωπαϊκές περιοχές της αυτοκρατορίας, κάτι που δεν έγινε δυνατό στην περίπτωση των Αρμενίων στις περιοχές της Δυτικής Αρμενίας.

Στις ανατολικές περιοχές της αυτοκρατορίας οι Τούρκοι έδρασαν με ταχύτητα στις σφαγές εναντίον των Αρμενίων και, γιατί όχι, εναντίον των Ελλήνων, φοβούμενοι ότι ο ρωσικός στρατός που προχωρούσε από τα ανατολικά θα μπορούσε να ανατρέψει τα φρικτά αυτά σχέδια.

Να μην ξεχάσουμε επίσης ότι και στην περίπτωση αυτή υπάρχει ομοιότητα, καθώς στην

Κωνσταντινούπολη οι Νεότουρκοι δεν εξολόθρευσαν τους Αρμένιους εξαιτίας του ότι ήταν κοντά στην Ευρώπη, φοβούμενοι και πάλι ότι μπορούν να δώσουν την αφορμή για μία επίθεση στην Πρωτεύουσα, όπως έγινε το 1896, όπου με πρόσχημα τον κατευνασμό της βίας ο στόλος είχε φτάσει στο λιμάνι της Κωνσταντινούπολης.

2. Θεωρείται ως διαφορά ο αριθμός των θυμάτων.

Αναμφίβολα, οι αριθμητικές απώλειες των Αρμενίων ξεπερνούν κατά πολύ αυτές των Ελλήνων, όμως σε καμία περίπτωση η τραγωδία των Ελλήνων δεν υπολείπεται αυτής των Αρμενίων.

Εκτός αυτού, ο αφανισμός μιας ομάδας εξαιτίας της εθνικότητας στην οποία ανήκει, χαρακτηριστικό που περιγράφει ο ορισμός της γενοκτονίας, δεν αναφέρει αριθμό θυμάτων και δεν μεταβάλλει την ουσία του θέματος.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή, η διαφορά φέρει όχι αριθμητικό χαρακτήρα, αλλά ποιοτικό.

2. Μια άλλη διαφορά που επισημαίνεται για την εξολόθρευση των Αρμενίων είναι η εκμετάλλευση του κουρδικού στοιχείου στις σφαγές.

Η σχεδόν πλήρης απουσία των Κούρδων από τις περιοχές που κατοικούσαν Έλληνες, δεν έδωσε στην κυβέρνηση την δυνατότητα να εμπλέξει το μωαμεθανικό στοιχείο στην υλοποίηση των σφαγών.

3. Θεωρείται βασική διαφορά ότι την 24^η Απριλίου έγινε ο «αποκεφαλισμός» 2.500 μελών της αρμενικής διανοήσης. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι κάτι τέτοιο δεν έλαβε χώρα και στην περίπτωση των

Ελλήνων. Να σημειωθεί ότι το ίδιο έγινε στις 8 Μαρτίου του 1915 για περίπου 200 Έλληνες στην Κωνσταντινούπολη, όπου συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν στα βάθη της Μικράς Ασίας.

Ενάμιση μήνα μετά πραγματοποιήθηκε η σύλληψη και η εξολόθρευση των Αρμενίων προυχόντων προς τις περιοχές Chankiri, Choroum και Ayash. Στις 15 Ιουνίου 1915 στην Κωνσταντινούπολη, ο σουλτάνος Μπαϊαζίτ κρέμασε στην πλατεία 20 στελέχη του αρμενικού κόμματος Hinchagian με την κατηγορία ότι προσπαθούσαν να ιδρύσουν ανεξάρτητη Αρμενία. Σχεδόν με τις ίδιες κατηγορίες το φθινόπωρο του 1921 στον Πόντο θανατώθηκαν Έλληνες που κατηγορήθηκαν ότι προσπαθούσαν να εγκαθίδρυσουν ελληνικό κράτος στην περιοχή.

4. Στην Αρμενική Γενοκτονία, ειδική επιτροπή (teshkilat Mahsousa) είχε φτιάξει στρατόπεδα συγκέντρωσης στο Ντέρ Ελ Ζόρ, στο Ρας Λάιν, στην Ράκκα και αλλού. Ο Καθηγητής Πολύχρονης Ενεπεκίδης από το πανεπιστήμιο της Βιέννης, τονίζει ότι οι Έλληνες κατά μεγάλο βαθμό πέθαιναν από την πείνα και τις αρρώστιες. Γι' αυτούς δεν υπήρχε τελική «στάση», δεν υπήρξε «ελληνικό Άουσβιτς». Αντ' αυτού, για την εξολόθρευση των Ελλήνων ο Καθηγητής Ενεπεκίδης χρησιμοποιεί τον όρο «Άουσβιτς εν ροή».

Δεχόμενοι, σε γενικές γραμμές, τη θέση του Έλληνα καθηγητή, πρέπει να πούμε ότι υπήρξαν στρατόπεδα συγκέντρωσης, σε μικρό, όμως, βαθμό.

5. Τα εγκλήματα εναντίον των Ελλήνων έλαβαν

χώρα πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνεχίστηκαν κατά την διάρκεια αυτού και διογκώθηκαν κατά την κεμαλική περίοδο.

6. Η Αρμενική Γενοκτονία κορυφώθηκε το 1915 και τα εγκλήματα των Νεοτούρκων συνεχίστηκαν από τους κεμαλικούς κατά το 1920-22. Άρα, στην περίπτωση αυτή δεν μιλάμε για διαφορά, αλλά για διαφορετική χρονική στιγμή τέλεσης του γενοκτονικού εγκλήματος και ονόματος του θύτη. Στη μια περίπτωση οι Νεότουρκοι και στην άλλη οι κεμαλικοί.

7. Η γενοκτονική πολιτική που ακολουθήθηκε από τα δύο τουρκικά καθεστώτα στο διάστημα των ετών 1914-1923 αποτέλεσε την αιτία του αφανισμού και της απώλειας της πατρίδας των δυτικοαρμενίων στην μια περίπτωση και των Ελλήνων της αυτοκρατορίας στην άλλη.

8. Στους παραπάνω προκλήθηκε ένα φοβερό έμψυχο, οικονομικό και σε ανθρώπινες ζωές χτύπημα. Στην Τουρκία έμειναν λίγοι Έλληνες και Αρμένιοι κυρίως στην Κωνσταντινούπολη.

9. Ως διαφορά, σε επίπεδο συνεπειών, αναφέρεται ο γεωγραφικός διασκορπισμός των προσφύγων. Παρά το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός Ποντίων κατέφυγε σε πρώην δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης, στις ΗΠΑ και την Αυστραλία, ο μεγαλύτερος παρόλα αυτά αριθμός βρήκε καταφύγιο στην Ελλάδα.

10. Στην περίπτωση των Αρμενίων, ο κύριος όγκος τους διασκορπίστηκε σε όλο τον κόσμο, στην Αμερική, την Αυστραλία, την Ελλάδα, τη Γαλλία, τη Λατινική

Αμερική και αλλού.

11. Έτσι λοιπόν από την εκτελεστική μάτια του θέματος, ο μηχανισμός και η εφαρμογή της γενοκτονικής πολιτικής των Τούρκων ήταν σχεδόν όμοιες.

1. Η ύπαρξη προσχεδιασμού
2. Ο σαφής στόχος με σκοπό τη φυσική εξόντωση και την απώλεια της πατρίδας.
3. Τα οικονομικά αίτια (διωγμός των χριστιανών εκτός οικονομίας και αρπαγή των περιουσιών τους).
4. Οι παρόμοιοι μηχανισμοί εξόντωσης, η δημιουργία ταγμάτων εργασίας, ο αφοπλισμός Ελλήνων, Ασσυρίων και Αρμενίων κληρωτών, οι εκτελέσεις με ψευδοκατηγορίες περί προδοσίας και λιποταξίας.
5. Ο βίαιος εξισλαμισμός και εκτουρκισμός.
6. Οι μαζικές εκτοπίσεις και σφαγές.
7. Η καταστροφή πολιτιστικών, θρησκευτικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δηλαδή όλα εκείνα που αναγράφονται στον καταστατικό χάρτη του Ο.Η.Ε. της 9 Δεκεμβρίου του 1948, περί καταδίκης και αποτροπής των γενοκτονιών.